

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИДАКТИЧНИХ УМОВ НАСТУПНОСТІ ЗМІСТУ ТРУДОВОЇ
ПІДГОТОВКИ УЧНІВ 5 – 9 КЛАСІВ ЗОШ ТА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ У
ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

*Андрій Миколаєнко, вчитель трудового навчання І категорії
Яготинської СЗОШ І-ІІІ ступенів № 2*

*Київська область
викладач, аспірант кафедри загальнотехнічних дисциплін і методики викладання
трудового навчання та креслення І року навчання ДВНЗ
Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету
імені Григорія Сковороди*

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИДАКТИЧНИХ УМОВ
НАСТУПНОСТІ ЗМІСТУ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ
УЧНІВ 5 – 9 КЛАСІВ ЗОШ ТА ПРОФЕСІЙНОГО
НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

У статті досліджується пошук оптимальної форми організації навчально-виховного процесу в ПТНЗ для учнів середнього шкільного віку з метою забезпечення наступності змісту їх трудової підготовки. Також автор здійснює короткий огляд тих основних функцій професійно-технічної ситуації, які безпосередньо впливають на наступність змісту трудової підготовки учнів.

Постановка проблеми. Згідно з Орієнтовним положенням про організацію виховної роботи в професійно-технічних закладах Міністерства освіти і науки України метою виховної роботи в професійно-технічному навчальному закладі є створення умов для формування та розвитку учнівської молоді, формування громадянина через його політичну, правову, трудову, економічну, культурну освіченість, через практичну участь у суспільно значущих справах. Основним завданням є формування молодшої людини як фахівця і особистості, її нахилів, здібностей, талантів, інтелектуальності, забезпечення трудової підготовки майбутнього спеціаліста, виховання національної і загальнолюдської моралі, духовності і культури [4, 1].

Реалізація положення про забезпечення трудової підготовки майбутнього спеціаліста неможлива без дотримання дидактичних умов наступності її змісту. Проте проблема пошуку оптимальних напрямків забезпечення дидактичних умов наступності трудової підготовки є недостатньо розробленою в українській педагогічній науці і потребує подальшого дослідження з метою реалізації завдань та мети професійно-технічної освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення дидактичних умов наступності змісту трудової підготовки учнів

середнього шкільного віку вивчалася ще радянськими вченими, які, зокрема, зосереджували увагу на таких аспектах, як взаємозв'язок категорії організації трудового навчання з іншими категоріями педагогіки, насамперед, із змістом та методами навчання (І.К. Журавльов, М.І. Махмутов) [5, 67]; поєднання теоретичного та практичного навчання через зближення організаційних форм навчання та виховання (В.С. Безрукова) [8, 18].

Серед останніх наукових розвідок проблеми варто виокремити дослідження, пов'язані з виявленням можливостей тієї чи іншої форми трудової підготовки щодо формування особистості майбутнього молодого робітника (І.Б. Васильєв) [1, 12], з розв'язанням питання пошуку умов для ефективного вирішення дидактичних та виховних завдань професійно-технічної педагогіки (Т.В. Дячкова) [2, 19]. Наступним кроком у дослідженнях логічно може бути розв'язання проблеми забезпечення дидактичних умов наступності змісту трудової підготовки.

Отже, **метою статті** виступає пошук оптимальної форми організації процесу професійно-технічного навчання молоді середнього шкільного віку для забезпечення наступності змісту трудової підготовки.

Виклад основного матеріалу. Важливим напрямком удосконалення процесу навчання є підвищення якості знання учнів за допомогою його структурування: наближення теоретичного знання

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИДАКТИЧНИХ УМОВ НАСТУПНОСТІ ЗМІСТУ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ 5 – 9 КЛАСІВ ЗОШ ТА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

до реальної виробничої діяльності і переходу практичного, інтуїтивного й образного знання на більш високий ступінь – у логічну форму застосування. При реалізації даного напрямку в полі зору викладача опиняються, по-перше, деяка модель взаємодії майбутнього робітника з професійним об'єктом і реальними ситуаціями, що виникають у виробничій діяльності і, по-друге, визначена послідовність навчально-пізнавальних дій, що створює основу для застосування визначеної логіки, прийомів пошуку й аналізу науково-технічної інформації щодо виробничо-технічних проблем.

Для учнів ПТНЗ завжди цікаві приклади з практики тієї професії, до якої вони готуються. Подання подібних прикладів у формі навчальних виробничо-технічних ситуацій сприяє постановці пізнавальних проблем з широким використанням знань досліджуваних предметів і політехнічного узагальнення. Саме такі ситуації у силу життєвості, практичної спрямованості, широкої опори на виробничі знання учнів забезпечують у процесі професійної підготовки великий педагогічний ефект.

У реальній практиці виробничо-технічні ситуації виникають при наявності мінімум трьох умов. Це – поява фактора новизни у виробничій (частіше – професійній) діяльності; при виникненні розумових утруднень, що розкривають обмеженість актуалізованих знань і умінь, а також з появою у робітника потреби зрозуміти, якось осмислити ці фактори і тим самим перебороти виникле утруднення [6, 138].

Відомо, що сучасна кваліфікована праця усе більшою мірою відрізняється пошуковими елементами. Це обумовлено вдосконаленням виробничої діяльності, широким впровадженням високопродуктивного устаткування, засобів комплексної механізації й автоматизації, а також інших факторів, що збільшують продуктивність праці. В умовах корінних змін, що відбуваються в технічному забезпеченні виробництва, виникає об'єктивна необхідність концентруватися на комплексі взаємозв'язків різних виробничих факторів і явищ.

Орієнтація у сфері праці й техніки пов'язана з багатоаспектним аналізом різних технічних об'єктів як на стадії їхнього освоєння, так і надалі – у ході самостійної роботи. Зрозуміло, що в умовах перетворення виробничої діяльності в процес активного сприйняття, пошуку, переробки необхідної інформації орієнтація повинна бути якомога вільною, широкою. Така орієнтація, по-перше, вимагає різних знань: природничих, суспільних і технічних, разом з тим, мабуть, що

орієнтація при цьому повинна спиратися на систему знань, а не на розрізнені відомості в області техніки. Мова, отже, йде про таке злиття різних за своїм характером знань, на базі яких можливе цілісне сприйняття технічних об'єктів.

По-друге, орієнтація стає дійсно вільною і широкою, якщо не обмежена конструкторським і організаційним багатоманіттям виробничо-технічного середовища, якщо вона дозволяє перебороти це різноманіття, переходити від одного технічного об'єкта до іншого. Це можливо за умови, що орієнтація спирається на основні знання, які розкривають істотні властивості технічних об'єктів. У педагогіці такі знання кваліфікуються як політехнічні. Комплексність (взаємозв'язок природничих і суспільних знань і технічних), узагальненість (відображення типового в технічних об'єктах) і істотність (розкриття внутрішніх зв'язків) – саме цій ознаці, точніше їхньому сполученню, відповідають політехнічні знання. Політехнічні знання забезпечують ту необхідну спільність підходу до аналізу різних технічних об'єктів, без якої у даний час уже не можна успішно розв'язувати задачі кваліфікованої праці, повною мірою реалізовувати потребу в соціально-трудовій активності [9, 49].

Зі сказаного випливає, що логіко-гносеологічну основу вільної орієнтації повинні складати політехнічні знання й узагальнені способи їхнього застосування. Через домінуючу присутність у ряді пошукових ситуацій знань і умінь політехнічного характеру правомірно зробити висновок, що маємо справу з особливим видом орієнтації – політехнічною. За своєю суттю така орієнтація є не що інше, як цілеспрямоване включення робітником технічного об'єкта в систему своїх знань з метою удосконалення цього об'єкта або оптимізації власного поведіння стосовно нового змісту праці і умов праці, що змінилися. Важливі особливості такої орієнтації виявляються у встановленні активно-пошукової взаємодії людини з технікою, в актуалізації й інтеграції узагальнених знань, у широкому застосуванні різних способів пошукової діяльності.

Варто особливо підкреслити, що потреба орієнтуватися пов'язана не тільки з різноманітними змінами, що відбуваються в характері і змісті праці (наприклад, технічне переозброєння виробництва, збій у технологічному процесі та інше), але і з факторами людської активності. До останнього варто віднести зростання соціально-виробничої і практико-технологічної активності, насамперед як умови соціального і професійного розвитку кожного працівника.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИДАКТИЧНИХ УМОВ НАСТУПНОСТІ ЗМІСТУ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ 5 – 9 КЛАСІВ ЗОШ ТА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Виходячи з попереднього міркування, можна зробити два принципові висновки: 1) готовність до політехнічної орієнтації варто розглядати як вирішальне завдання професійної підготовки сучасних кваліфікованих робітників; 2) формування названої готовності в учнів визначає доцільність педагогічного застосування виробничо-технічних ситуацій для забезпечення реалізації трудової підготовки. Відповідно, навчальні виробничо-технічні ситуації повинні бути дидактичною імпацією тих основних пізнавальних взаємодій робітника з технічним об'єктом, що характерні для політехнічної орієнтації. Кожна така ситуація повинна відтворювати визначений фрагмент орієнтації робітника у сфері праці і техніки, а сама політехнічна орієнтація повинна бути представлена в процесі навчання логічно впорядкованим набором виробничо-технічних ситуацій.

Включення до процесу навчання виробничо-технічних ситуацій пов'язане з реалізацією найважливіших педагогічних функцій: інформаційної, логізуючої, розвивальної, мотиваційної, комунікативної [10, 304].

Залежно від змісту навчальних виробничо-технічних ситуацій, способів їхнього створення і розв'язання, названі функції реалізуються різною мірою. Кожна з них може бути посилена або, навпаки, ослаблена.

Навчальні виробничо-технічні ситуації відрізняються високою інформативністю. Ситуації створюють загальне уявлення про виробничо-технічне середовище, у якому повинні орієнтуватися випускники професійно-технічних училищ, передають інформацію про об'єкти виробничої діяльності, норми поведінки, способи дії у тих або інших практичних ситуаціях, а також указівки на те, в якому напрямку варто розгорнути пошукову діяльність (аналіз вихідної ситуації, виявлення загальної структури; сформованих умов; виокремлення проблеми; співвіднесення умов, властивостей і ознак технічних об'єктів з вимогами ситуації; переформулювання проблеми й ін.). Саме в цьому насамперед виявляється інформаційна функція навчальних виробничо-технічних ситуацій. Чим ширша картина відтворена у ситуації явищ, тим ширший кругозір учнів і, мабуть, ширша їхня орієнтація у виробничо-технічному середовищі.

У процесі розв'язання виробничо-технічних ситуацій знання й уміння учнів структуруються в логічно завершені блоки. Тут ми маємо справу з логізуючою функцією ситуацій, що тісно пов'язана з інформаційною і розвивальною.

Справедливо сказано, що в практичній

діяльності знання, отримані в окремих навчальних дисциплінах, зберігаючи внутрішню логіку відповідних їм наукових дисциплін, вимагають визначеного перетворення: з одного боку, вони повинні бути синтезовані, а з іншого – повинні стати засобом розв'язання реальних практичних задач.

У виробничо-технічних ситуаціях таке перетворення відбувається тому, що із самого початку учень ніби занурюється у виробниче середовище, стає учасником конкретної виробничої діяльності, у якій пізнавальні відносини працівника до техніки виступають як справжня орієнтована основа навчально-пізнавальних дій і в той же час – як об'єктивний критерій. Цінність інформації, одержуваної у процесі розв'язання навчальних виробничо-технічних ситуацій, визначається можливістю її безпосереднього використання у виробничій діяльності. Учні мають справу з конкретними проблемами, зміст яких диктується реальною виробничою діяльністю, а сама діяльність служить орієнтовною основою головним критерієм їхнього розв'язання. Саме практична корисність інформації надає виробничо-технічним ситуаціям особистісного змісту і професійної значимості.

Дійсно, сформовані науково-технічні розумові операції самих собою завершених структур пошукової діяльності не створюють. Логічну завершеність вони здобувають у ході багаторазової орієнтації учнів у визначених типажах проблемних ситуацій. Важливим результатом логізуючої функції є образи ситуацій, що відповідають вимогам системності, динамічності й узагальненості.

Основним моментом орієнтації у сфері праці і техніки виступає процес розпізнавання ситуацій в цілому, коли вона за своїми характеристиками співвідноситься з деякими образами, збереженими в пам'яті, і питань, що їх стосуються: “де”, “що”, “як” варто шукати. Образи допомагають побачити те, що відбувається в цілому [9, 54].

У психологічних дослідженнях Д.А. Ошаніна показано, що в процесі предметної діяльності такий фахівець, як оператор формує образи, спеціально пристосовані для даної групи дій і підпорядковані поставленій задачі. Ці образи мають значення своєрідних фільтрів, завдяки яким відбирається, актуалізується і доцільно організується корисна для задачі інформація. Найважливіше значення образу полягає у збереженні безпосереднього контакту з реальністю, у відображенні не тільки істотних ознак технічних об'єктів, але і їхньої динаміки, і

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИДАКТИЧНИХ УМОВ НАСТУПНОСТІ ЗМІСТУ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ 5 – 9 КЛАСІВ ЗОШ ТА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

динаміки пізнавальних взаємодій людини з виробничо-технічним середовищем.

У виробничій діяльності сформовані образи безпосередньо впливають на розпізнання ситуації, усвідомлення цілей, прогноз ситуації і вироблення стратегії діяльності, добір критеріїв і аналіз альтернатив, вибір оптимального рішення і т.д.

Зі сказаного випливає, що образи народжуються в активній діяльності. Специфіка логізуючої функції у тому і виявляється, що образи виробничо-технічних ситуацій, логіка яких обумовлена пізнавальною взаємодією людини з технікою, виникають тільки тоді, коли учні активно включаються у процес орієнтації. І тільки будучи вже сформульованими, образи стають діючим засобом політехнічної орієнтації.

Розвивальна функція навчальних виробничо-технічних ситуацій пов'язана з оволодінням у процесі їхнього розпізнавання і перетворення розумовими операціями (порівняння, аналізу і синтезу, аналогії й екстраполяції, узагальнення, класифікації), способами логічного висновку. Водночас розвивальна функція вказує на те, що в умовах самостійного розв'язання учнями виробничо-технічних ситуацій у них розвивається досвід пошукової діяльності, зокрема вміння мислити образами, зіставляти їх з ситуаціями, що виникають, використовувати силу інтуїції [3, 171].

Цілком очевидно, що формування досвіду орієнтації можливе тільки при включенні учнів у відповідний вид діяльності, у даному випадку – у розв'язання виробничо-технічних ситуацій досить високого рівня проблемності (зокрема, здійснення узагальнення на основі окремих фактів, розв'язання проблем, коли відсутній алгоритм переробки інформації, визначення структури і нових функцій технічних об'єктів, уявний експеримент і т.п.) [2, 240].

Мотиваційна функція навчальних виробничо-технічних ситуацій пов'язана з розвитком мотиваційно-ціннісної сфери особистості майбутнього працівника. Система сформованих в учнів ППНЗ знань, умінь і навичок повинна володіти відповідною прагматичною силою, за якої, крім логічного обґрунтування, стоять усвідомлені потреби, що роблять цю систему діючою [7, 5].

Зріла потреба в широкій політехнічній орієнтації для гарантування наступності трудової підготовки значною мірою визначає найбільш істотні сторони відносини особистості до техніки, прагнення внести вклад у здійснення суспільних задач. Правомірно, зокрема, очікувати, що в сфері праці і виробництва така орієнтація буде реалізовуватися більш широким набором своїх функцій.

Нарешті, виробничо-технічні ситуації реалізують у навчальному процесі комунікативну функцію, оскільки розвивають у майбутніх робітників уміння вступати в ділові контакти з представниками різних професій, членами свого колективу, готують до співробітництва в колективних формах розв'язання виробничих задач. Актуальність даної функції обумовлена посиленням колективного начала у всіх сферах продуктивної праці. Організація самостійного розв'язання виробничо-технічних ситуацій дозволяє створити на уроці атмосферу активного узагальнення, коли відбувається обмін ідеями, думками, досвідом. Колективна навчально-пізнавальна діяльність, що виникає при розв'язанні виробничо-технічних ситуацій, є тим матеріалом, використовуючи який можна навчати учнів способам колективних обговорень, прийомам і формам міжособистісного та міжгрупового спілкування, сформувати в них колективістські якості особистості (повага до думки товаришів, прагнення підтримати, прийти на допомогу, правильне розуміння критики, здатність визнати допущену помилку і т.п. [5, 193].

Названі функції дають уявлення про педагогічні можливості навчальних виробничо-технічних ситуацій у зв'язку з наступністю процесу трудової підготовки. Разом з тим у навчальному процесі виробничо-технічні ситуації пов'язані з реалізацією й іншими функціями, зокрема організаційно-управлінського характеру: активізуючою (створення необхідних умов для навчального пізнання), діагностичною (діагностика формованих знань, умінь і навичок), індивідуалізації навчання, структуризації навчального змісту (функція міжпредметних зв'язків).

Висновки. Таким чином, у ході даного дослідження були проведено пошук оптимальної форми організації навчально-виховного процесу в ППНЗ для учнів середнього шкільного віку з метою забезпечення наступності змісту їх трудової підготовки. Було встановлено, що такою формою є професійно-технічна ситуація як різновид загальнопедагогічної проблемної ситуації. Також автор здійснив короткий огляд тих основних функцій професійно-технічної ситуації, які безпосередньо впливають на наступність змісту трудової підготовки учнів.

Наступним завданням для педагогічних науковців може бути дослідження необхідних умов для якомога ефективнішого використання професійно-технічних ситуацій щодо забезпечення наступності змісту трудової підготовки учнів та її органічне поєднання з іншими формами навчально-виховного процесу.

РОЗВИТОК СИСТЕМИ СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

1. Васильев И.Б. Профессиональная педагогика /Лекции для студентов инженерно-педагогических специальностей ВУЗов. – Харьков: УИПА, 2000. – 124 с.
2. Дячкова Т.В. Педагогіка професійно-технічної освіти: Навчальний посібник. – Херсон: Айлант, 2005. – 476 с.
3. Жуков Г.И., Матросов П.Г., Каплан С.Л. Основы общей и профессиональной педагогики. – М.: Гардарики, 2005. – 382 с.
4. Орієнтовне положення про організацію виховної роботи в професійно-технічних навчальних закладах Міністерства освіти і науки України від 16.04.2002 р. № 257.
5. Педагогічна книга майстра виробничого навчання: Навч.-метод. посібник /За ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 1994. – 208 с.
6. Педагогика профессионального образования / Е.П.Белозерцев, А.Д.Гонеев, А.Г.Паиков и др.; Под ред. В.А.Сластенина. – М.: Издательский центр “Академия”, 2006. – 368 с.
7. Національна доктрина розвитку освіти України // Професійно-технічна освіта. – 2003. – №3. – С. 2 – 8.
8. Панасюк А.О., Григорьян В.Г. Индивидуальная воспитательная работа мастера с учащимися. – М.: Высш.шк., 2003. – 45 с.
9. Перспективное планирование воспитательной работы в средних профтехучилищах. – М.: Высш.шк., 1999. – 111 с.
10. Усова А.В. Система форм учебных занятий. – М.: Русская педагогика, 2005. – 351 с.

Ольга Гарбич-Мошора, аспірант

Київського національного аграрного університету

РОЗВИТОК СИСТЕМИ СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВО- ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

У статті автор здійснює аналіз розвитку студентської науково-дослідницької роботи в умовах вищих навчальних закладів України. Особливий наголос робиться на університетській освіті, яка стає головною у підготовці фахівців на сучасному етапі розвитку вищої школи.

Актуальність дослідження. Процес інтеграції України у світову спільноту зумовив її приєднання до Болонської декларації про запровадження європейської системи вищої освіти. Згідно із програмою реалізації Болонського процесу, в Україні передбачається перехід до динамічної ступеневої підготовки спеціалістів з орієнтацією на їх особистісний і професійний розвиток, що дасть змогу задовольняти потреби особистості у здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівня за обраним напрямом, відповідно до здібностей.

Програма реформування й розвитку вищої освіти України передбачає підвищення вимог до навчально-виховної роботи з молоддю, що знайшло своє відображення в Законі України “Про вищу освіту”, Державній національній програмі “Освіта” (Україна XXI століття), Концепції педагогічної освіти, де визначені основні шляхи відродження національної системи освіти, серед яких пріоритетного значення набувають: підвищення професіоналізму педагогічних кадрів, формування здатності студентів динамічно реагувати на запити суспільного життя,

забезпечення дослідницької спрямованості менталітету майбутніх науковців.

Зокрема, в Національній доктрині розвитку освіти України зазначено, що однією з важливих умов модернізації освітньої системи, головним чинником її подальшого розвитку є залучення до наукової діяльності студентської молоді. Дані документи визначають стратегію її особистісно орієнтованого навчання й виховання, яка розглядається в них як безперервний процес формування творчої особистості, розвитку культурного та інтелектуального потенціалу України, передбачає вивчення й запровадження у практику вищих навчальних закладів творчого доробку вітчизняних і зарубіжних дослідників.

З метою реалізації провідних напрямів розбудови національної системи освіти, досягнення ефективної професійно-педагогічної підготовки студентів, створення інтегральної наскрізної системи виявлення та залучення молоді до наукової діяльності, поряд із розв’язанням низки фундаментальних проблем методологічного характеру, виникає необхідність оптимальної організації навчально-дослідницької діяльності студентів.